РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Цветомира Георгиева Венкова

за дисертационния труд “ИЗМЕНЕНИЯ В КОХЕЗИЯТА ПРИ СИНХРОНЕН ПРЕВОД върху англо-български материал”

на Десислава Ангелова Тодорова, докторант по научна специалност “05.04.16 Теория и практика на превода (Английски език)”

Дисертационният на Десислава Тодорова е посветен на измененията в текстовата кохезия, появяващи се при синхронен превод от английски на български език. Изследването е насочено към нехудожествени текстове, които са предимно свързани с политическото и общественото пространство. В съвременните условия на интензивна международна комуникация, особено след интегрирането на България в информационния обмен на Европейския съюз, това несъмнено е актуална тема, която представлява интерес за широк кръг специалисти по езикознание и превод.

Дисертацията обхваща 196 стр., разпределени в шест глави и библиография, приложение (10 стр.), съдържащо опис на използвания корпус, както и електронно приложение под формата на два диска с корпуса на изследването.

Целите на авторката са свързани с многостранното изследване на проблема за промените в кохезията при превод и поради това включват както общ преглед на средствата и механизмите за реализиране на кохезия, така и подробно проучване на най-използваните от тези механизми в устната комуникация и изследване на факторите, които мотивират употребата на всеки един от тях. За осъществяването на тези цели Д. Тодорова си поставя конкретни задачи, отнасящи се до определени синтактични, морфологични, лексикални и прагматични особености на английския и българския език, които мотивират промени в кохезията. Несъмнено трудът

постига тези цели с последователност и логична аргументация и изгражда една цялостна обобщена картина на разглежданото езиково явление, в която има много нови и интересни наблюдения.

Методологията на изследването е свързана с корпусната лингвистика, както и с постановки на текстовата и когнитивната лингвистика. Тук бих искала да отбележа, че в уводната част, свързана с метода на изследване, доста скромно е посочен само корпусно-базираният съпоставителен анализ. В по-нататъшното изложение обаче се разглеждат задълбочено и редица понятия от текстовия анализ, като “кохезия” и “кохерентност” например, и много уместно се прилагат важни когнитивни постановки, като “сценарий”, “вероятностно прогнозиране” и “инференция”. В този смисъл мисля, че методологическата основа е дори по-широка от заявената. Именно този по-широк поглед към разглеждания проблем определя в голяма степен задълбочеността на изследването и значимостта на резултатите.

Целите и задачите, основните хипотези и методология на изследването, както и структурата са посочени и ясно мотивирани в уводната Първа глава.

Във връзка със заявената методологическа ориентация към корпусната лингвистика, Втора глава е изцяло посветена на корпуса, който е основа на изследването. Специално трябва да се подчертае сериозната и прецизна работа на Десислава Тодорова по създаването и обработката на този корпус. Той се състои от нехудожествени текстове (научно-технически, икономически, юридически и обществено политически). Изборът на тези типове текст е мотивиран от факта, че точно те най-често подлежат на синхронен превод. Според детайлното описание на използвания корпус, той се състои от две големи части. Първата част съдържа писмено създадени и писмено преведени текстове (статии от вестници и списания, брошури, доклади, книги, писмени преводи на студенти), а втората част - транскрипции на устни текстове и техните преводи (синхронни преводи на професионални преводачи и на студенти, както и консекутивни преводи на

студенти). Обемът на корпуса е впечатляващ. Езиковият материал е щателно обработен и структуриран. Направен е подробен опис и номерация на всеки текст, като за повечето текстове е посочен броят на думите или страниците в изходния или преводния текст. При устните текстове е посочено времетраенето, както и квалификацията на преводача, и условията, в които е осъществен преводът.

Създаването на този корпус е много силен приносен момент и бих препоръчала неговото публикуване в електронен вид като ресурс за преводачи и изследователи на превода. Според мен това би могло да стане без много допълнителни усилия, като са необходими някои стъпки към стандартизация, като например уточняването на пълния обем на корпуса, измерен само в словоформи, като един от стандартните корпусни параметри. Би било добре да се направят и препратки към утвърдената в последните десетилетия традиция в българската корпусна лингвистика, нова и необходима част от която се явява този корпус.

Трета глава съдържа обстоен преглед на литературата по изследваната тема, структуриран по основни понятия.

На първо място Д. Тодорова се спира на термините "кохезия" и "кохерентност" които са широко използвани в текстовата лингвистика и затова тук внимателно се прецизират. Авторката застъпва тезата, че кохезията е основен текстоизграждащ принцип, като обаче кохезивните средства не създават текстова свързаност, а са резултат от смисловата свързаност на изказа. Кохерентността е по-подробно разгледана. Тя се анализира в различни аспекти – като ментален процес, като свързана със ситуацията или като субективно съществуваща в съзнанието на участниците. Откроени се два нейни подвида – локална и глобална кохерентност. Авторката е взела уместно решение да не изяснява в подробности взаимодействието между кохезия и кохерентност тук, а е направила това на по-късен етап в текста, когато то се очертава много по-ясно поради развитието на анализа.

При представянето на понятието “изменения в кохезията”, Д. Тодорова по оригинален начин интегрира нивата на текста и на изреченската структура, с което преодолява някои разпространени в литературата ограничения по този въпрос. За широтата на анализа допринася и прегледът на измененията в кохезията при превода и между други двойки езици, например английски – японски и английски - полски.

Разгледан е и нелекият проблем за отношението “устност” – “писмовност”, което при Д. Тодорова се интерпретира като скала. Уместно е въведено понятието “дискурсна общност” (по Суейлс 1989 г), тъй като то е пряко свързано и с особеностите на устния превод.

В тази глава започва и въвеждането на примери от езиковия корпус, които са придружени от подробен коментар. Тези коментари като цяло в дисертацията правят много силно впечатление със задълбоченото познаване на синтактичната структура и на връзките между синтактична функция и семантична роля. Това лингвистично знание е представено дискретно към всеки пример, само с необходимите за конкретния случай страни, но с прецизност и последователност. Авторката се е справила много добре с еквивалентите на граматичните термини в английски и български език, предвид на разликата в граматичните традиции при анализа на двата езика. Имам някои резерви само по отношение на термина “подчинени относителни изречения”, който не е съвсем оправдан поради наличието на утвърден термин “подчинени определителни изречения” в българската граматична традиция, и може би е употребен по-скоро под влияние на английската терминология. Разбира се, този термин би могъл да се запази, но със съответната кратка собствена или цитирана мотивировка. Също така, с цел подобряване на разбираемостта на текста, е добре да се изяснят, макар и накратко, споменатите от авторката термини “еднообластно” и “двуобластно картиране” (цитирани по Б. Алексиева), както и параметрите “иконичност” – “неиконичност” .

Главата завършва с подробно представяне на сценариите като когнитивни модели, които съхраняваме в съзнанието си на базата на опита, който имаме. Направените връзки с метафората, като важна езикова особеност, както и с видовете интелигентност на преводача, показват задълбочен интерес към същността на преводния процес.

Анализът на измененията в кохезията, който е централен за дисертацията, е представен в Четвъртата и Петата глави, съответно за писмен и устен превод. Тези две глави вървят в паралел, тъй като анализът е структуриран по набор от основни кохезивни механизми и средства.

Авторката предлага свой аргументиран подбор на тези механизми, обобщавайки класификациите на Халидей и Хасан (1976), и Богранд и Дреслер (1981), както и постановките на Добрева и Савова (2004). Този селективен подход към използваните механизми показва, от една страна, умението на Десислава да моделира известни вече постановки в съответствие с резултатите в конкретния корпусен материал, свързан с превода, а от друга – способност за критично и творческо отношение към теоретичните източници. Именно следването на паралелна структура с едни и същи механизми позволява много ясно да се открият особеностите на синхронния превод, както и да се направят интересно конкретни наблюдения върху всеки от тях. Всеки механизъм е въведен първо в теоретичен аспект с обяснение и кратка класификация и след това подвидовете са анализирани, при което се представят и коментират и много примери от корпуса.

Първият кохезивен механизъм, който се разглежда и в двете глави, е **референцията**. Нейната свързваща функция е широко известна и обобщенията направени тук показват добро познаване на въпроса. Интересни са конкретните анализи на ендофорична, персонална, показателна и сравнителна референция в английски и български език, които отразяват спецификата на всеки език и са важни фактори в преводния процес. Направена е и съпоставка на употребата на тези видове референция в писмен и устен превод. Отразени са систематични

наблюдения върху влиянието върху превода на определени морфологични параметри, като например българските винителни - дателни, и кратки - пълни форми на личните местоимения, имащи обща форма в английския език, българските форми за род, число и определеност на притежателните местоимения, както и разграничаването на притежателни и възвратни местоимения за притежание в българския език – фактори определящи промени в езиковата структура при превод от английски език. Сред синтактичните особености са разгледани параметри като изпускането на личното местоимение в роля на подлог (т. нар. параметър "PRO-drop"), особеностите на съгласуването подлог – сказуемо дължащи се на формалната маркираност на сказуемото за лице и число (а при причастните сказуеми и за род), удвояването на допълнението като фокусиращ фактор. Сред специфичните фактори за английския език са посочени например наличието на атрибутивни и самостоятелни притежателни местоимения, наличието на комплексни местоимения от типа на *thereof*, разликите между *let's* и *let us*, свързани с ангажираността на аудиторията, и др. Предвид изключително високата честота на местоименията в езика, смятам тези изводи в дисертацията за много важни с оглед на предотвратяването на грешки в превода, а от там - и за повишаването на качеството на комуникацията. Впечатляваща е задълбочеността, с която Д. Тодорова смело навлиза и систематизира едни от най-трудните и спорни въпроси на английската и българската граматика с оглед на разглежданите кохезионни особености.

На второ място като механизъм и при двата вида превод е разгледана **субституцията**. Интересни са съпротивителните анализи на взаимодействието между субституция и отрицание, свързани с т. нар. двойно отрицание в българския език, връзката с неличните глаголни форми в английски език и силната асиметрия при наличие на *do* като субститут в изходния английски текст.

На трето място е разгледана **елипсата**, като е подчертана нейната връзка със субституцията. Съществен е изводът, че субституцията и елипсата като

текстоизграждащи механизми, са много по-типични за английския език, докато в българския те се заместват с лексикална кохезия. Факторите за тази разлика, сред които най-важният е наличието на глаголни и именни форми, маркирани за категории като число, лице и род, са анализирани и илюстрирани много добре. Обърнато е внимание и на промените свързани с фокуса на изречението.

Анализът на **юнкцията** е свързан със спецификата на този механизъм. Тя е заявена от Д. Тодорова като по-типична за българския, отколкото за английския език, където смислово логическата връзка по-често се изявява чрез референция или въведена с предлог и нелична глаголна предикация, според наблюденията на авторката.

Следващият механизъм, разбира се, е **лексикалната кохезия**, който според Д. Тодорова е предпочитано средство в разглеждания тип текстове. Тя е последователно и прецизно анализирана и илюстрирана с примери, като акцентът е върху повторението и абревиатурите, докато синонимията, хиперонимията и парафразата са по-слабо засегнати.

Накратко е анализирана и **темо-ремната организация** с оглед на промените в кохезията.

Мисля, че за по-голяма прегледност на изложението ще е добре примерите, с които се илюстрират сериозни грешки в превода, да бъдат маркирани по някакъв начин, за да е ясно, че се дават като контрапримери. Освен това, бих препоръчала изнасянето на най-характерните промени при всеки кохезивен механизъм в края на точката, посветена на него, като например замяната на английско лично с българско показателно местоимение “това” (стр. 59), различната маркираност на “това” и “онова” спрямо “this” и “that” (стр. 66, по Хр. Стаменов), различната конвенция за назоваване в политически речи на родината като “this country” и “нашата страна” (стр. 132), и редица други интересни конкретни наблюдения, в съвсем сбит и дори табличен вид. Така те биха могли директно да се ползват в

обучението по устен превод и несъмнено биха били много полезни, поради своята точност и уместна подкрепа с примери.

В Шеста глава са изложени основните изводи, приносни моменти и насоки за бъдеща работа. Изводите следват логиката на изложението в текста и се основават на обобщенията по глави, като тук се отразява един по-цялостен и общ поглед върху проблематиката. Авторката несъмнено е направила редица съществени изводи по разглежданата тема, които имат своето значение както за теорията на превода, така и за практическото израстване и обучение на всеки преводач.

Дисертацията завършва с библиография на използваните източници, имаща изчерпателен характер и показваща широк поглед върху различни аспекти на синхронния превод, както и върху граматичната литература като цяло.

Авторефератът към дисертацията точно и ясно отразява нейните основни идеи и приноси.

Десислава Тодорова има четири публикации по темата, където се разглеждат в детайли някои от основните страни на темата.

Заключение:

Въз основа на гореспоменатите достойнства на дисертационния труд на тема "ИЗМЕНЕНИЯ В КОХЕЗИЯТА ПРИ СИНХРОНЕН ПРЕВОД върху англо-български материал", убедено препоръчвам на уважаемото научно жури да присъди образователната и научна степен "Доктор" по научна специалност "05.04.16 Теория и практика на превода (Английски език)" на Десислава Ангелова Тодорова.

Рецензент:

(доц. д-р Цветомира Венкова)

24.08.2012 г.